

שיעור י

ברכת "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו"

(פסחים ז ע"א-ע"ב)

- א. "להכניסו" - ברכת המצוות או ברכת השבח
- ב. "ואבי הבן מברך ברכה אחרת" - הרמב"ם והראב"ד
- ג. כשמברך אחר אין צורך שיברך עובר לעשייתן - ר"ת
- ד. ברכת "להכניסו" על ידי אבי הבן, כשהמוהל הוא שליח של האב

א. "להכניסו" - ברכת המצוות או ברכת השבח

בגמרא נאמר (ז ע"א):

אמר רב יהודה: הבודק צריך שיברך. מאי מברך? רב פפי אמר משמיה דרבא:
(אומר) "לבער חמץ". רב פפא אמר משמיה דרבא: "על ביעור חמץ".
ב"לבער" - כולי עלמא לא פליגי דודאי להבא משמע, כי פליגי - ב"על
ביעור". מר סבר: מעיקרא משמע, ומר סבר: להבא משמע.

הלשון "ל..." בברכות היא לשון עתיד. בנוגע ללשון "על" בברכות הובאו בגמרא
שתי דעות בשמו של רבא, אם היא לשון עבר או לשון עתיד. התוספות (ד"ה בלבער)
דנים בשלב שבו אומרים את ברכת "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להכניסו בבריתו
של אברהם אבינו" בעת שמקיימים מצוות ברית מילה.
בברית מילה מברכים שתי ברכות, כאמור בתוספתא (ברכות ו, יב) שבת קלז ע"ב;
ירושלמי ברכות ט, ג):

המוהל צריך ברכה לעצמו. אומר: ברוך על המילה.
אבי הבן צריך ברכה לעצמו. אומר: ברוך א' להכניסו בבריתו של אברהם
אבינו.
העומדין מה הן אומרים? כשם שהכניסתו לברית כן תכניסו לתורה ולחופה
ולמעשים טובים.

בנוגע לברכת "להכניסו" שמברך אבי הבן, כתבו התוספות בעקבות האמור בגמרא
"לבער - כולי עלמא לא פליגי דודאי להבא משמע":

י. ברכת "להכניסו בכריתו של אברהם אבינו"

מכאן היה מצריך רשב"א [הרשב"ם] לברך לפני המילה להכניסו [א] דאי לאחר המילה ישקר בברכתו, דלהכניסו להבא משמע [ב] ועוד שצריך לברך עובר לעשייתו.

ולא נראה לר"ת - דבפרק ר' אליעזר דמילה (שבת דף קלז: ושם) תניא "המל אומר: אקב"ו על המילה", אבי הבן אומר: "להכניסו". משמע לאחר המילה מקומו.

אף על גב ד"להכניסו" משמע להבא? לא קשה. [א] דלא על זאת הנעשה עכשיו מברך, אלא משבח ומודה להקב"ה שצונו על המילה כשתבא לידו, ותיקונו כאן לגלות ולהודיע שזו המילה נעשה לשם יוצרנו ולא לשם עבודת גילולים, ולא לשם מורנא [=מחלה בערלתו], ולא לשם הר גרזים. [ב] ואין צריך לברך עובר לעשייתו אלא במקום שהעושה המצוה הוא מברך, אבל כשמברך אחר לא.

ותדע שהרי ברכת אירוסין אינו מברך אלא אחר אירוסין.

לפי הרשב"א, את ברכת "להכניסו" יש לברך לפני המילה, כמו גם את ברכת "על המילה". תחילה ברכת אבי הבן - "להכניסו", ואחר כך ברכת המוהל - "על המילה". הנימוק של הרשב"א הוא שעל פי הנאמר בסוגייתנו בנוגע לברכה בלשון "ל..." הרי שזו ברכה על העתיד, ולפי זה גם הפעולה "להכניסו" היא פעולה לעתיד. כמו כן יש לברך על המצוות עובר לעשייתן, כאמור בהמשך הסוגיה. בתוס' (שבת קלז ע"ב ד"ה אבי הבן) מובא שרבינו שמואל, הרשב"ם, גרס אחרת את סדר הברכות בתוספתא. ר"ת חלק וטען שסדר הברכות בברייתא הוא שתחילה המוהל מברך "על המילה" ואחר כך אבי הבן מברך "להכניסו", ומכאן משמע שמברכים את ברכת "להכניסו" לאחר המילה. אמנם היה ניתן להסביר שהמוהל והאב מברכים את שתי הברכות הללו לפני המילה ובמקביל, ובוודאי אם האב הוא גם המוהל, שהוא מברך את הברכות הללו לפני המילה.

ר"ת השיב עוד שברכה זו היא ברכת שבח כללית על מצוות המילה, ולא דווקא על הברית שנעשתה כעת. נוסף על כך, הכלל שיש לברך "עובר לעשייתן" הוא כשעושה פעולת המצווה הוא המברך, אך כשמישהו אחר מברך ברכה לאחר שפעולת המצווה כבר נעשתה, אזי הוא אינו חייב לברך "עובר לעשייתן".

1 בחלק מהראשונים מופיע: רשב"ם - רבנו שמואל בן מאיר (תוס' שבת קלז ע"ב ד"ה אב הבן, הר"ן והרשב"א שם, ועוד). הרשב"א הנזכר בתוס' כאן הוא הרב שמשון בן אברהם משאנץ, ובתוס' הר"ש משאנץ מופיע ג"כ בשמו של הרשב"ם.

בספר הישר לר"ת (חלק החידושים סימן רפה) כתב ר"ת שברכת "להכניסו" היא עדות על מצוות מילה שהיא לשם המצווה, וברכה זו נתקנה לאבי הבן:

המל אומר "על המילה". אחרי שמל שצריך לומר "להכניסו כבריתו של אברהם אבינו" דהכי תניא בברייתא. ואין לומר כאן כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן, שאינה אלא להעיד על המילה, כמו "אשר קדש ידך מבטן", דלהכניסו הוי משמע אחר שנימול, כמו "הנה דם הברית אשר כרת" וכו', וכמו כן המילה היא הברית שבינינו לבין המקום ברוך הוא לאפוקי לשם מורנא ולשם הר גריזים, מברך אחר מילתו שזכה להכניסו בברית. דמשום חובת מילה תיקנו ברכה למל, ולאבי הבן "להכניסו" להכין על ידי האב שאומר שמילה זו להכנס בברית היא, ולמברך "אשר קדש ידך" כמו שתקנו שתי ברכות לתורה ושש לחופה, לאפוקי מקונטרס שמשבש בברייתא.

ראשונים אחרים הוסיפו עוד מהו השבח המדובר. הר"ן (שבת נה ע"ב בדפי הרי"ף); חידושים לשבת קלז ע"ב) כתב: "דברכה זו דלהכניסו אינו אלא שבח והודאה בעלמא על שזכהו להכניסו כבריתו של אברהם אבינו" - ברכה אישית על הזכות לקיים מצווה זו.² רבנו פרץ (פסחים כאן) כתב כך:

מורה הוא לקב"ה שציוהו לעשות מצוה זו כשתבוא לידו עוד לכל בן ובן. וכי תימא אם כן מפני מה תיקנוה שתעשה למצוה זו כיון דלא קאי בה? ויש לומר לגלות לנו שאנו עושים מצוה זו לשם שמים ולא לשם גריזים ולא לשם מורנא. ועוד יש לומר דלהכניסו כבריתו, קאי לשאר מצוות דאיכא מהם במנין תרי"ב אחר שקיים מצוות מילה דחסר מילה מן תרי"ג מצוות ברית והיינו ברי"ת.

הלבוש (יו"ד סימן רסה, א) ציין לדברי הראשונים שהובאו לעיל, והוסיף עוד:

יש מתמיהין למה יברך האב שהרי המוהל הוא שלוחו ושלוחו של אדם כמותו, וכיון שהמוהל מברך על המילה מה צריך האב לברך להכניסו כו', שהרי המילה היא הברית של אברהם אבינו, והרי מברך שתי פעמים למה? ...ויש מפרשים הברכה דלהכניסו שאינה כלל על המילה. רק האב משבח ומברך לשם יתברך שמהיום והלאה מוטל עליו לעשות בבן הזה עוד מצות אחרות הנגרות אחר המילה, והם שמצווה לפדותו אם הוא בכור, וללמדו

2 כך גם: הרשב"א שבת שם; מהר"ם חלוואה פסחים כאן.

י. ברכת "להכניסו בכריתו של אברהם אבינו"

תורה ולהשיאו אשה [קידושין כט ע"א], ולכך אין חילוק בין אם אחר מוהל או הוא, וזה נראה לי עיקר.

הריטב"א (שבת קלז ע"ב) הבחין באופן ברור, בעקבות דברי ר"ת, בין ברכת "על המילה" שהיא ברכת המצוות, לבין ברכת "להכניסו" שהיא ברכת השבח:

ור"ת ז"ל פסק דלאחר מילה מברך, מדקאמר "והעומדים אומרים: כשם שהכנסתו לברית...". ואי מיקמי מילה 'כשם שאתה מכניסו...' מיבעי להו. ולא אמרינן "כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן" אלא בברכת המצות, אבל בברכת השבח, כגון הא או ברכת אירוסין, לא אמרינן מברך עליהן עובר לעשייתן.

לפי דברי הריטב"א ניתן להסביר שהמחלוקת בין הרשב"ם לבין ר"ת היא בשאלה אם ברכת "להכניסו" היא ברכת המצוות או ברכת השבח. לפי הרשב"ם ברכה זו היא ברכת המצוות ולכן יש לברכה לפני המילה, ואילו לפי ר"ת ברכת "להכניסו" היא ברכת השבח, היא נאמרת בסמיכות למעשה המילה כשבח כללי על מצוות המילה. על דברי הריטב"א הללו (שבת שם) ניתן להוסיף עוד מדבריו בסוגייתנו (פסחים ז ע"ב):

וטעם זה שאמרו חז"ל לברך על המצוה עובר לעשייתן, כדי שיתקדש תחלה בברכה ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת. ועוד כי הברכות מעבודת הנפש וראוי להקדים עבודת הנפש למעשה שהיא עבודת הגוף.

את ברכת המצוות יש לברך לפני העשייה של המצווה, כי המטרה של הברכה היא להתקדש ולהודיע שהאדם עושה פעולה מסוימת כי כך ציווה ה'. ברכות השבח אינן תלויות במעשה המצווה, הן באות לאחר פעולה כמו ראייה, שמיעה או לאחר עשיית המצווה, וכדברי הר"ן (פסחים ד ע"א מדפי הרי"ף):

והאי כללא דשמואל ליתא אלא בברכת המצות. אבל ברכת השבח כגון אותן שבפרק הרואה ודאי לאו עובר לעשייתה מברכין אותן אלא לאחר מכן. שאין ראוי לומר שכשיתקרב לראות ים הגדול (והוא) יהא עוצם עיניו ומברך ורואה אלא רואה ומברך.

בנוגע למטרת הברכה לפני עשיית מצווה כתב עוד החתם סופר (פסחים כאן):

כל המצות כולן מברך עליהם עובר לעשייתן... י"ל משום דמבואר בכוזרי (ג, יז)

טעם הברכה שיהי' ההכנה לעשיית המצוה וקבלת הקדושה ההיא ע"ד שהוסיפו המקובלים עתה לומר "הריני מזומן".

אנשי כנסת הגדולה תיקנו ברכות (ברכות לג ע"א), ומטרתן היא התקדשות והכנה לקראת המצווה. אדם שעומד לעשות מצווה נדרש לעצור לכמה שניות ולחשוב ולכוון מה הוא עומד לעשות. מילות הברכה היוצאות מפיו של המברך, ממקדות אותו במטרה. החתם סופר הוסיף שלימים הוסיפו המקובלים בקשות שונות לפני הברכות ("הריני מזומן", "יהי רצון מלפניך"), שגם הן נועדו לחזק את החיבור של עושה המצווה למצווה, כדי שפעולת המצווה לא תהיה טכנית. להתכוון ולהתכוון אליה ואז לקיים.³

ב. "ואבי הבן מברך ברכה אחרת" - הרמב"ם והראב"ד

הרמב"ם (הל' מילה ג, א) כתב:

המל מברך קודם שימול "אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה" אם מל בן חבירו. ואם מל את בנו מברך "וצונו מול את הבן". ואבי הבן מברך ברכה אחרת: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בביתו של אברהם אבינו".

בנוגע לברכת המילה כתב הרמב"ם במפורש שהמוהל מברך "קודם שימול", אך לא כתב דברים ברורים בנוגע לברכת "להכניסו". הכסף משנה (שם) הסביר:

וממה שכתב רבינו "המל מברך קודם שימול" ולא כתב 'ואבי הבן מברך קודם שימול', משמע דסבירא ליה כר"ת דלאחר המילה הוא מברך להכניסו בביתו של אברהם אבינו. ואף ע"ג דכל הברכות מברך עליהם עובר לעשייתן? שאני ברכה זו דאינה אלא שבח והודאה בעלמא.

הכסף משנה הסביר את הרמב"ם כשיטת ר"ת, אף על פי שאין שום רמז בדברי הרמב"ם הללו שהוא רואה בברכה זו ברכת השבח. אמנם ניתן להסביר את הרמב"ם כדברי הכסף משנה, על פי דברי הרמב"ם (הל' ברכות א, ג): "וברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה ודרך בקשה כדי לזכור את הבורא תמיד, אף על פי שלא

3 ראה עוד: שפת אמת, פרשת ויקרא, שנת תר"ס. ראה גם בשיעור ט: "הבודק צריך שיבטל... הבודק צריך שיברך".

י. ברכת "להכניסו בכריתו של אברהם אבינו"

נהנה ולא עשה מצוה". מאחר שהמוהל הוא זה שעשה את פעולת המצווה, תיקנו חכמים ברכת השבח לאבי הבן.
הרמב"ם (שו"ת, סימן שלא) נשאל על כך:

שאלה אם ברכת להכניס אשר מברכה אבי הבן ראוי לאומרה קודם המילה או לאחריה... תשובה: אותה הברכה מאחר שאין נוסחתה "וצונו לעשות", יוכל לברכה מקודם או אחר כך.⁴

הרמב"ם לא כתב בתשובה ש"להכניסו" זו ברכת השבח, אך כתב שמאחר שתוכן הברכה איננו מורה על עשיית פעולה של מצווה, אפשר לברך לפני מעשה המילה או אחריו. דברי הרמב"ם בתשובה יכולים להתאים לדבריו בהלכות מילה, מאחר שכאמור הרמב"ם לא כתב בנוגע לברכת "להכניסו" באיזה שלב יש לאומרה, וכפי שכתב בנוגע לברכת המילה.

הראב"ד השיג על הרמב"ם בהלכות מילה. על דברי הרמב"ם "ואבי הבן מברך ברכה אחרת" וכוונתו לברכת "להכניסו", השיג הראב"ד וכתב: "ואין ראוי לעשות כן". מה לא ראוי לעשות?

נראה שהראב"ד הבין שהמילים "קודם שימול" מתייחסות למוהל ולאבי הבן. המוהל מברך "על המילה" ואבי הבן מברך "להכניסו", ושניהם מברכים את הברכות הללו "קודם שימול". כך הבין הראב"ד את הרמב"ם וחלק עליו, זאת על פי דברי הראב"ד במקום נוסף שבו הוא התייחס לשלב שבו מברכים ברכת "להכניסו". הרמב"ם (הל' אישות ג, כג) כתב:

כל המקדש אשה בין על ידי עצמו בין על ידי שליח צריך לברך קודם הקידושין הוא או שלוחו ואחר כך מקדש כדרך שמברכין קודם כל המצות, ואם קידש ולא בירך לא יברך אחר הקידושין שזו ברכה לבטלה, מה שנעשה כבר נעשה.

על דברי הרמב"ם "צריך לברך קודם קדושין או הוא או שלוחו ואחר כך מקדש", השיג הראב"ד וכתב:

אמר אברהם: אין אנו אומרים כן, אלא מקדש ואחר כך מברך. והטעם מפני שהדבר תלוי בדעת אחרים שאם תמשך האשה ולא תרצה לקבל הרי הברכה לבטלה. וזה הטעם לברכת האב שמברך להכניסו בכריתו של אברהם אבינו.

4 ר' אברהם בן הרמב"ם כתב בשם אביו שיש לברך ברכת "להכניסו" קודם המילה, וכך כתב בשמו גם בשו"ת מהר"ם אלאשקר סי' יח.

מכאן, שהראב"ד בהלכות מילה הבין שלפי הרמב"ם יש לברך את ברכת "להכניסו" לפני הברית, והשיג עליו ולפיו את ברכת "להכניסו" יש לברך לאחר המילה וכשיטת ר"ת. אמנם הראב"ד נימק אחרת מר"ת את ההלכה הזאת. הראב"ד לא כתב שברכת "להכניסו" היא ברכת השבח, אלא שלפי דבריו לא ניתן לברך קודם, כי אבי הבן תלוי במעשיו של המוהל ויש לחשוש שמא המילה לא תיעשה כנדרש. בהמשך אותה ההלכה שבה חלקו הרמב"ם והראב"ד (הל' מילה ג, א), הסביר הרמב"ם את מעלתה וייחודה של ברכת "להכניסו":

מצוה על האב למול את בנו יתר על מצוה שמצווין ישראל שימולו כל ערל שביניהן. לפיכך אם אין שם אביו, אין מברכין אחריה ברכה זו. ויש מי שהורה שיברכו אותה בית דין או אחד מן העם, ואין ראוי לעשות כן.

לפי הרמב"ם ברכה זו ייחודית לאבי הבן, והוא קודם לכל אחד אחר מישראל, אף על פי שכל אדם מישראל מצווה לדאוג לכך שלא יהיו ערלים בישראל. המוהל עושה שליחות בשם כלל ישראל ולא רק כשלוחו של האב לקיים את המצווה.⁵ לפי הרמב"ם אם אין אב (תינוק יתום או שאין האב נמצא באותו הזמן), שום אדם אחר לא יברך אותה. הראב"ד השיג על כך וכתב:

אמר אברהם: מסתברא כמ"ד בית דין או מיוחד שבעם מברך. ונהגו אצלנו שהסנדקוס מברך.

5 ביטוי לכך נמצא במפרשי השולחן ערוך שעסקו בהלכה בהלכות בדיקת חמץ. הרמב"ם (הל' ברכות יא, טו) כתב: "מברך על ביעור חמץ בין שבדק לעצמו בין שבדק לאחרים". שולחן ערוך לא כתב זאת כך, אלא כתב (או"ח סימן תלב, ב): "בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים. ואם בעל הבית רוצה, יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו לבדוק איש איש במקומו על סמך ברכה שבירך בעל הבית". מפרשי השולחן ערוך כתבו שאין הכוונה דווקא מבני הבית, אלא אפשר גם אדם זר, והוכחתם מהגמרא (פסחים ד ע"ב) שיש מקומות שנוהגים לשכור אחרים לבדוק. על כך הקשה המגן אברהם (שם ס"ק ו): "משמע דאם בעל הבית אינו בודק רק מצוה לאחר לבדוק, אותו אחר מברך. וצ"ע דהיאך יברך הא אין המצוה מוטלת עליו לבדוק? ולא דמי למ"ש סי' תקפ"ה גבי שופר שהתוקע מברך דשאני התם שהשומע שומע הברכה ויוצא בברכתו אבל הכא למה יברך הבודק כיון שאין המצוה עליו? וצ"ל דמ"מ מצוה קעביד דומיא דמילה שהמצוה על אבי הבן ומ"מ אם אחר מל אותו אחר מברך וע' בטור י"ד סי' רס"ה". על כך העיר בדגול מרבכה (שם): "ומצוה מילה אין ראייה, ששם אם אין האב מל, חייבים בית דין לממהליה, ולכך כל אחד יכול לברך. אבל נראה לי ראייה מעושה שליח לתרום שהשליח מברך, דאם לא כן שאין השליח מברך א"כ לא היה מועיל לכתחלה לומר לשליח לתרום, כשם שאלם וערום אינם תורמים לכתחלה ויו"ד סימן שלא סעיף לב' משום הברכה".

י. ברכת "להכניסו בכריתו של אברהם אבינו"

נראה להסביר שהמנהג שהסנדק הוא המברך מפני שהוא המכניס - מניח את התינוק על ברכיו כדי שהמוהל יוכל למול אותו.
גם הראב"ד ראה ערך מיוחד בברכה זו שנועדה לאבי הבן. באחת מתשובותיו כתב הראב"ד (תשובות ופסקים סימן רד):

אבי הבן מברך להכניסו מפני שהאב חייב למולו. וזו הברכה היא חיוב על האב יותר מכל אדם, כי ברכת מילה שוה היא לכל אדם, ואנו צריכים להפריש בין חיוב האב לשאר בני אדם.

כאמור, למרות זאת, לפי הראב"ד אם אין אב שיברך, הסנדק הוא שמברך ברכת "להכניסו". הרב דוד אבודרהם (ספר אבודרהם, מילה וברכותיה) ציין לדברי הראב"ד הללו בתשובה, וכתב טעם נוסף לייחודיותה של ברכה זו דווקא לאבי הבן:

וברכה זו נתקנה מפני שהאב מצוה על בנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה (קידושין כט ע"א) לרמוז שמהיום ואילך הם מוטלות עליו מצות אלו.⁶

נראה להסביר את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד באופן הבא. הרמב"ם סבר שאת ברכת המילה עצמה מברך מי שמל. המוהל מברך "על המילה", ואם אבי הבן מל בעצמו, הוא מברך "למול". מצוות מילה היא מצווה שמוטלת על האב. אך מאחר שבדרך כלל האב איננו מוהל בעצמו כי הוא איננו יודע למול והמוהל בעל המקצוע הוא שמל, תיקנו חכמים ברכה ייחודית לאב, כדי להדגיש את חובתו בקיום מצוה זו למול את בנו יותר מאשר כל יהודי אחר. התקנה היא שהברכה תיאמר על ידי אבי הבן לפני המילה מפני שהוא לא מל בעצמו, מעין שותפות עם המוהל בביצוע פעולת המילה. נוסח הברכה: "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להכניסו בכריתו של אברהם אבינו" מורה על שותפותו של אבי הבן שהכניס - הביא, הניח את בנו על מנת שהמוהל ימול אותו. ברכה זו יכולה להיאמר גם אחר מעשה הברית, מאחר שתוכן הברכה איננו מורה על מעשה כלשהו, ובהתאם לכך גם אם אבי הבן הוא שמל, את ברכת "להכניסו" הוא יכול לברך לפני מעשה המילה או אחריו. מאחר שזו ברכה מיוחדת שתיקנו אותה לאבי הבן, לפי הרמב"ם, אם אין אב בעת הברית, שום אדם אחר לא יברך "להכניסו" - לא בית דין, לא החשוב שבעם ולא הסנדק. זו ברכה שרק האב מברך.

6 ראה בשו"ת רבי עקיבא איגר, מהדורא קמא סימן מב, שהסביר על משמעות ברכת "להכניסו" ומדוע פסק במקרה של תינוק יתום, שעל הסב שהוא המוהל לברך ברכת "להכניסו" ולא הסנדק.

הראב"ד אף הוא הסביר את מעלתה המיוחדת של ברכה זו. נראה שהראב"ד הסכים עקרונית עם הרמב"ם וגם עם הרשב"ם שברכת "להכניסו" היא ברכת המצוות ולא ברכת השבח. אלא שכאמור, לדעתו מברכים אותה לאחר הברית בשל העובדה שפעולת הברית נעשית על ידי המוהל, ומאחר שהאבא תלוי במוהל, הוא מברך את הברכה רק אחרי הברית.⁷

לעיל הנחנו שעל האב לברך ברכת "להכניסו" גם כשהוא עצמו מל את בנו. האור זרוע (חלק ב' סי' קז) הסתפק בדבר:

מיהו איני יודע כשהאב מל ומברך "למול" מאין לנו שצריך אז לברך "להכניסו" שהרי משמע ממאי דקתני המל מברך "על המילה" דהיינו במוהל אחריו קמירי ולא באב, דאי האב - "למול" מבעי ליה לברך. ועלה קאמר "אבי הבן אומר להכניסו" מכלל דהמל לא היה אבי הבן. אבל היכא שהאב מל ובירך למול, דילמא הכי נמי דאין צריך לברך להכניסו.

ייתכן שהתשובה לשאלה זו תלויה בשאלה מה מטרת ברכת "להכניסו". אם כדברי הרמב"ם והראב"ד ואולי אף הרשב"ם, ברכה זו היא ברכת המצוות, והיא תוקנה באופן מיוחד לאבי הבן שיברך, כדי לבטא את מחויבותו למול את בנו יותר מאשר כל אדם אחר, אף שבדרך כלל האב איננו יודע למול, ומוהל בעל מקצוע הוא שמל בפועל. אם כן, כשאבי הבן מל, אין הוא צריך לברך ברכה זו. אך אם כדברי ר"ת שזו ברכת השבח שנועדה לבטא שהמילה היא קיום מצוות ה' ולא לשם עבודה זרה וכד', אזי גם אבי הבן שמל בעצמו יכול לברך.⁸

7 גם בנוגע לברכת האירוסין כתב הרמב"ם (הל' אישות ג, כג) באופן ברור שיש לברך את ברכת האירוסין לפני הקידושין, ומכאן שהרמב"ם סבר שברכת האירוסין היא ברכת המצוות. הראב"ד הסכים עם הרמב"ם שזו ברכת המצוות אך טען שיש לברך לאחר מעשה הקידושין, מפני שפעולת המצווה תלויה בדעת אחרים, כמו בברית מילה. דברינו בנוגע לשיטת הראב"ד בעניין ברכת "להכניסו" ובנוגע לברכת האירוסין אינם תואמים לדברי הרא"ם שך (אבי עזרי, הל' אישות שם) שכתב שהראב"ד סבר שהן ברכות השבח.

8 אמנם האור זרוע הביא קודם לכן את מחלוקת הרשב"ם ור"ת ולא תלה את התשובה במחלוקת זו. הבית יוסף (יו"ד סימן רסה) כתב: "כתב ה"ר מנוח יש אומרים כשהאב עצמו מל את בנו אינו מברך להכניסו שלא מצינו שתי ברכות על מצוה אחת, ומנהג לברך להכניסו אפילו כשהאב עצמו מלו עכ"ל. וכ"כ ה"ר דוד אבודרהם (מילה וברכותיה, עמוד שג) בשם הראב"ד". נראה שאכן כך יסבור הראב"ד, אך המעיין שם יראה שהאבודרהם מציין הלכה אחרת בשמו של הראב"ד, מה שהוא כתב בתשובה שהובאה לעיל, ולא עסק בשאלה אם אבי הבן מברך "להכניסו" כשהוא עצמו מל. מהב"ח (שם) אכן משמע שלשיטת ר"ת גם כשהאב מל עליו לברך ברכת "להכניסו" מאחר שזו ברכת השבח.

ג. כשמברך אחר אין צורך שיברך עובר לעשייתן – ר"ת

אם נכונים דברינו בהסבר הרמב"ם והראב"ד, ניתן אף להסביר את דברי ר"ת (פסחים ז ע"א ד"ה בלבער) באופן הבא. בתוס' הובאו שתי קושיות בשם הרשב"א: הראשונה – לאחר הברית זה שקר לומר "להכניסו", שהרי התינוק כבר הוכנס לברית; השנייה – יש לברך על המצוות עובר לעשייתן. רבנו תם השיב לשתי השאלות: ברכת "להכניסו" היא ברכת שבח כללית, ולכן אין זה שקר שברכה זו נאמרת לאחר פעולת הברית, וממילא מאחר שזו ברכת השבח, הכלל 'מברך עובר לעשייתן' איננו רלוונטי, כי לא נעשה כל מעשה לאחר הברכה.

בהמשך כתב ר"ת: "ואין צריך לברך עובר לעשייתו אלא במקום שהעושה המצוה הוא מברך, אבל כשמברך אחר לא". לשם מה היה ר"ת צריך להוסיף את ההסבר הזה, הלא הוא כבר השיב לשאלות הרשב"א. יש לציין שהרא"ש (פסחים א, י) כתב רק את ההסבר הראשון של ר"ת, שברכת "להכניסו" היא ברכת השבח, ולא דן כלל ב"עובר לעשייתן" כדברי ר"ת, וזאת כאמור מפני שהיות הברכה ברכת שבח עונה גם על השאלה מדוע אין צורך לברך אותה "עובר לעשייתן". המהרש"א (פסחים שם) הסביר שר"ת כתב הסבר נוסף, כי ההסבר הראשון אינו מספק, מאחר שברור שיש קשר בין הברכה "להכניסו" לבין המילה שנעשתה כעת, "ראי לאו המילה של עכשיו לא היה מברך לה כלל, היה ראוי לברך אותה עובר לעשייתו, אי לאו האי טעמא שכתבו דכשמברך אחר לא".

נראה להציע שדברי ר"ת בתשובה זו באו לומר שגם אם ברכת "להכניסו" היא ברכת המצוות וכדברי הרשב"א, כלל זה הוא רק בנוגע למי שעושה את המצווה בעצמו, אבל אם אדם אחר שאיננו עושה את מעשה המצווה מברך, הוא יכול לברך לאחר עשיית המצווה.

ר"ת סיים את דבריו וכתב: "ותדע שהרי ברכת אירוסין אינו מברך אלא אחר אירוסין". גם משפט זה דורש הסבר. מה התוספת שהוסיף ר"ת מברכת האירוסין? במה זה קשור למשפט הקודם? נראה שבמשפט זה המשיך ר"ת להוכיח את טענתו שאם אדם אחר מברך בהקשר של ברכת המצוות, אזי אין הוא צריך לברך עובר לעשייתן: "ותדע שהרי ברכת אירוסין אינו מברך, אלא [אדם] אחר [מברך] אירוסין". המילה "אחר" אין כוונתה לאחר כך במובן של זמן, אלא לאדם אחר. אם כי יש להודות שמבחינה לשונית הסבר זה דחוק, וראשונים ואחרונים שציטטו את דברי ר"ת הללו לא פירשו כך את דבריו.

הרב יוסף דב סולובייצ'יק ("מצוות קידוש", שיעורים לזכר אבא מארי ז"ל, עמ' קלז-קלח) הסביר גם הוא שכוונת ר"ת היא לאדם אחר:

שיטת ר"ת היא שברכת "להכניסו" קשורה לא בפעולת המצווה, כי אם בחלות שם ברית והיא מעין תחילת ברכת "אשר קידש" ... שתי הברכות ("להכניסו" וברכת האירוסין) מתייחסות לחידוש המתחולל על ידי המצווה ולא לעשיית המצווה כשלעצמה, דגם ברכת אירוסין מצטרפת לחלות שם אישות ולא לפעולת הקידושין... כשהברכה מצטרפת למעשה המצווה העושה מברך. ברם, כשהברכה חלה על המצב החדש הנוולד ע"י המעשה, אז גם אחר מברך. ובכך, מכיון שברכות כאלו הנאמרות ע"י אחר חלות על המצב שנתחדש מסתבר שיש לברכן לאחר יצירתו, כשהאישות או הכניסה לברית כבר קיימות.

סיוע להסבר זה בדברי ר"ת בנוגע לכלל "עובר לעשייתן", ניתן ללמוד מדברי הרא"ש בתשובה (שו"ת, כלל כו סימן א):

וששאלת שמצאת כתוב בשאלות ותשובות על שם רבי יצחק אלפסי ז"ל שאין לברך ברכת אירוסין אלא קודם הקידושין. וכן ברכת להכניסו בבריתו קודם גמר המילה, לפי שכל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן? ודאי כן הוא כמו שכתבת והמברך אחר הקידושין טועה הוא ומחזירין אותו. ובאשכנז ובצרפת נוהגין שמיד אחר שמברך המוהל מברך אבי הבן להכניסו. ורבינו שמואל ז"ל הנהיג במקומו שיברך אבי הבן להכניסו קודם המילה משום דלהכניסו להבא משמע. כדאמרינן בפרק קמא דפסחים (ז): דבלבער כולי עלמא לא פליגי דלהבא משמע. ועוד דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן.

הרא"ש הציג את דברי הרשב"ם כפי שהם מופיעים בתוספות שאנו דנים בו (פסחים ז ע"א ד"ה בלבער). את דברי ר"ת הוא הציג כך:

ור"ת ז"ל הי' אומר שאין לשנות המנהג, מדתניא בברייתא (שבת קלז): ברישא המל מברך והדר תני אבי הבן מברך. ועוד מדתני העומדים שם אומרים "כשם שנכנס לברית" וכו', אלמא שנכנס כבר. והא דאמרינן בלבער כולי עלמא לא פליגי דלהבא משמע הכי פירושו להבא משמע טפי מלשעבר, מיהו לשעבר נמי משמע. כי פליגי בעל ביעור מר סבר משמע מעיקרא טפי מלהבא, ומר סבר להבא נמי משמע כמו מעיקרא. והא דאמרינן (פסחים ז): דכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן? הני מילי כשהמברך עצמו עושה המצווה.

י. ברכת "להכניסו בכריתו של אברהם אבינו"

ועוד היה אומר רבינו תם כדי לקיים המנהג, דברכה זו לאו לגמרי על מילה זו שנעשית עכשיו נתקנה אלא מודה ומשבח להקדוש ברוך הוא שצוהו לעשות מצוה זו כשתבא עוד לידו. ותקנו לה מקום זה לגלות ולהודיע שזו המצוה נעשית להקב"ה ולא לשם מורנא (פירוש תולעת האוכלת הבשר) ולא לשם הר גריזים.

הרא"ש הציג את תשובות ר"ת בסדר אחר ממה שמופיע בתוספות בפסחים. עד המילים "ועוד היה אומר רבינו תם כדי לקיים המנהג" (הפסקה השלישית), ניתן להסביר שגם ר"ת מקבל את ההנחה שברכת "להכניסו" היא ברכת המצוות, אלא שהכלל שיש לברך "עובר לעשייתן", הוא רק כשהמברך עצמו הוא זה שעושה את מעשה המצווה ולא כשמישהו אחר עושה.

את דברי ר"ת בנוגע לברכת "להכניסו" הציג הרא"ש כאמירה "כדי לקיים המנהג" שמברכים את ברכת "להכניסו" לאחר מעשה המילה, ומכאן משמע שגם ר"ת החשיב את ברכת "להכניסו" כברכת המצוות.

הרא"ש עצמו הוסיף הסבר משלו לכך שההלכה שהאב מברך "להכניסו" עומדת בכלל של מברך "עובר לעשייתן":

ועוד אומר טעם אחר. כיון שמברך אבי הבן מיד אחר שסיים המוהל ברכתו, ודאי יגמור אבי הבן הברכה קודם שיעשה המוהל הפריעה, והוי שפיר עובר לעשייתן, ד"מל ולא פרע כאלו לא מל" (שבת קלז ע"ב). אבל ראיתי בארץ הזאת שאבי הבן מברך אחר גמר המילה, וקשה עלי המנהג אלא שאיני יכול לשנותו. וגם יש להם סמך מדברי רבינו תם ז"ל.

גם לפי הרא"ש ניתן לראות באב המברך את ברכת "להכניסו" כשותף במעשה המילה עם המוהל וכברכת המצוות. הרא"ש ציין שקשה לו על אותם שנהגו שאבי הבן ממתין לברך ברכת "להכניסו" רק לאחר שהמוהל מסיים, וביסס את הנהגתם על ההסבר של ר"ת שברכת "להכניסו" היא ברכת השבח.

הרא"ש לא הזכיר בתשובתו את דברי ר"ת בנוגע לברכת האירוסין, ולא התייחס כלל לברכת האירוסין, אם כי השואל שאל גם עליה. בעניין ברכת האירוסין כתב הרא"ש (כתובות א, יב):

ויש שכתבו שצריך לברך ברכת אירוסין קודם קידושין כדאמר (פסחים דף ז, ב) כל הברכות כולן מברכין עובר לעשייתן. ויש שכתבו שצריך לעשות אחר האירוסין, דילמא הדרא בה האשה והויא לה ברכה לבטלה. ועוד שבכל

המצות לפי שמזכירין עשיית המצוה מברכין עליהן עובר לעשייתן. אבל כאן אין מברכין אשר קדשנו לקדש האשה. וכיון שאין מזכירין עשיית המצוה אין צריך לברך עובר לעשייתן.

הרא"ש כתב שני נימוקים לכך שמברכים לאחר האירוסין: א. שמא האשה תחזור בה, שזה נימוקו של הראב"ד; ב. אין בנוסח הברכה הוראה של עשיית פעולת מצווה, שזהו נימוקו של הרמב"ם בתשובה. בהמשך כתב הרא"ש עוד:

...יש מקשין על נוסח ברכה זו, למה אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את האשה? ועוד היכן מצינו ברכה כזאת שמברכין על מה שאסר לנו הקדוש ברוך הוא, והלא אין אנו מברכין שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט? ועוד מה ענין להזכיר עריות בכאן? ועוד מה לנו להזכיר חופה בכאן כיון שמברכין ברכת ארוסין בבית האירוסין ובלא חופה? ונ"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה כי פריה ורביה היינו קיום המצוה, ואם לקח פלגש וקיים פריה ורביה אינו מחוייב לקדש אשה. וכן הנושא זקנה איילונית או עקרה וכן סריס חמה שנשא מברכין ברכת חתנים ואין חיוב במצוה זו שאין בה קיום מצות פריה ורביה והילכך לא נתקנה ברכה במצוה זו... וברכה זו נתקנה לתת שבח להקב"ה אשר קדשנו במצותיו והברידלנו מן העמים וצונו לקדש אשה המותרת לנו ולא אחת מן העריות.

לפי הרא"ש ברכת האירוסין היא ברכת השבח. מבחינה זו דברי הרא"ש הללו תואמים לדברי ר"ת בנוגע לברכת "להכניסו" אם כי אין הכרח שר"ת יסבור בעניין ברכת אירוסין כמו הרא"ש.

על דברי הרא"ש "ויש שכתבו שצריך לעשות אחר האירוסין", כתב הקרבן נתנאל (שם אות ב):

הוא דעת ר"ת בפ"ק דפסחים דף ז' ד"ה בלבער וכו'. ולכאורה מדהביא דעה זו באחרונה נראה שהסכים עמו. ועיין בכללים, ואין זה דהרי רבינו [בשור"ת הרא"ש] ריש כלל כ"ו הביא תשובת הרי"ף והסכים עמו שהמברך אחר קידושין טועה הוא ומחזירין אותו. ועל כן צריך לומר דלא הביא רבינו דעת ר"ת אלא לסמוך עליו בדיעבד שאם לא בירך קודם קידושין. וזה שכתב רבינו בשור"ת שהמברך אחר קידושין לכתחילה טועה הוא, והעד לזה שמסיים

י. ברכת "להכניסו בכריתו של אברהם אבינו"

ומחזירין אותו וע"כ רצונו שמחזירין אותו מאותה הוראה מאז והלאה ולנהוג שיברך קודם האירוסין.

על דברי הקרבן נתנאל הללו יש להעיר שאכן זו דעת רבנו תם כפי שמופיע בתוס' (פסחים ז ע"א ד"ה בלבער) בעניין ברכת אירוסין, אך כאמור ר"ת לא נימק זאת. שני ההסברים של הקרבן נתנאל לכך שיש לברך ברכת אירוסין לאחר מעשה האירוסין, מתאימים לדברי הרמב"ם והראב"ד (הל' אישות ג, כג), שהסכימו שברכת אירוסין היא ברכת המצוות, ולפי דברינו לעיל, דברי ר"ת הללו "ותדע שהרי ברכת אירוסין אינו מברך אלא אחר אירוסין" נאמרו על בסיס ההנחה שר"ת סבר שברכת אירוסין היא ברכת המצוות, ואילו לפי הרא"ש בהמשך ברכת האירוסין היא ברכת השבח.

ד. ברכת "להכניסו" על ידי אבי הבן, כשהמוהל הוא שליח של האב

בקצות החושן (סימן שפב ס"ק ב [סי' קפב ס"ק א]) ציין לדברי הרא"ש (חולין ו, ח) שכתב שאם אב אינו רוצה למול את בנו, "כל ישראל חייבים למולו, ובדיבור שאמר האב למוהל לא זכה במצוה לחייב לאחר אם קדמו". הקצות כתב שמדברי הרא"ש הללו דייק הש"ך (שם ס"ק ד):

ומדברי הרא"ש מוכח דמי שהוא מוהל אינו רשאי ליתן את בנו לאחר למולו וחייב הוא בעצמו למולו, דומיא דכיסוי מי ששפך יכסה, וכן משמע מדברי רמב"ם (ריש הלכות מילה) כו'. וכתבתי זה לפי שראיתי כמה אנשים מכבדים לאחר למול את בנו אף שהם בעצמם יכולין למול. ולדעתי הם מבטלים מצות עשה ומצוה גדולה של מילה, ויש לבית דין לבטל הדבר הזה.

לפי הש"ך והקצות, במקרה שהאב עצמו יודע למול, הוא אינו יכול למנות שליח למול את בנו.⁹ הרב שאול ישראלי ("בענין שליחות במילה", שערי שאול - פסחים, עמ' פא-פג) הקשה על הש"ך ממקורות רבים שמהם משמע שבוודאי האב יכול למנות שליח למול את בנו, שאם לא כן, מה הדיון בנוגע לברכה שהאב מברך "להכניסו", הרי אם אינו מל בעצמו ומינה שליח, לא מוטלת עליו מצווה כלל. הרב ישראלי מיישב על פי דברי אחרונים אחרים שבמצוות מילה יש שני מרכיבים: פעולת

9 בדברי הש"ך והקצות הללו עסקו רבים. ראה גם: רש"ש פסחים ז ע"ב; שו"ת בית הלוי, חלק א, סי' י, וכן: חלק ב, סי' מז; דבר אברהם, ב, סי' א, ז; הרב משה צבי נריה, "מצות מילה וברית מילה", ענבי פתחיה, עמ' 284-286; הרב אברהם משה הלוי וינפלד, "גדרה של ברכת 'להכניסו' עפ"י ביאור רבינו והמסתעף", קובץ פלפול התלמידים, כד, עמ' 289-307, ועוד.

המילה - שבנוגע אליה לא ניתן למנות שליח, ומרכיב נוסף הוא הדאגה לכך שהבן יהיה מהול - ולעניין זה האב יכול למנות שליח. בעקבות דברים אלו כתב הרב ישראלי:

לא קשה מברכת "להכניסו" שהאב מברך. כי הרי גם האב מקיים את החלק שבהכנסה לברית שבמצווה. אכן מה שהש"ך טוען הוא שעל החלק של מעשה המילה עצמו לא שייכת שליחות, על כן האב שיודע למול אינו רשאי לעשות שליח, מאחר שעל חלק זה לא תחול השליחות.

לדברינו אין צורך להסביר זאת על פי הבחנה וחילוק בין המצווה למול ובין המצווה שהבן יהיה מהול. אפשר לדון על ההבחנה והחילוק הזה, ואין צורך בו כדי להסביר מדוע האב הוא שמברך ברכת "להכניסו" גם כשאת פעולת המילה עושה מוהל, ואף אם הוא עצמו יודע למול ובכל זאת בחר למנות מוהל אחר שימול. לדברינו, כאמור, לפי אותם ראשונים שסברו שברכת "להכניסו" היא ברכת המצוות, ברכה זו היא ביטוי לכך שגם אבי הבן שותף במצווה. האב איננו מברך על פעולת המצווה "על המילה" או "למול", כי הוא עצמו אינו עושה את פעולת המילה, אבל גם הבאתו והנחתו לפני המוהל היא ביטוי לחלק שלו במצווה. כאמור לפי הרמב"ם אם אין אב, שום אחד אחר אינו יכול לברך ברכה זו כי היא ייחודית לאב, ואילו לפי הראב"ד נהגו שהסנדק שעל ברכיו מונח התינוק לפני המוהל, הוא זה שמברך. אף לפי מי שסובר שברכת "להכניסו" היא ברכת השבח, גם אז זו ברכה שתיקנו שהאב יברך כי הוא קודם לכל אדם אחר, ובוודאי אם כוונתו בברכת השבח כדברי הר"ן (שבת נה ע"ב בדפי הרי"ף; חידושים לשבת קל"ז ע"ב) שכתב: "דברכה זו דלהכניסו אינו אלא שבח והודאה בעלמא, על שזכהו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו", או כדברי הלבוש (יו"ד סימן רסה, א): "רק האב משבח ומברך לשם יתברך שמהיום והלאה מוטל עליו לעשות בבן הזה עוד מצות אחרות הנגררות אחר המילה, והם שמצווה לפדותו אם הוא בכור, וללמדו תורה ולהשיאו אשה, ולכך אין חילוק בין אם אחר מוהל או הוא".

סיכום

בין הראשונים הסוברים שברכת "להכניסו" היא ברכת המצוות, יש שלוש דעות מתי יש לברך ברכה זו:

א. הרשב"א שבתוספות כתב שיש לברך לפני מעשה הברית, כמו כל ברכות המצוות שיש לברכן עובר לעשייתן.

י. ברכת "להכניסו בכריתו של אברהם אבינו"

- ב. הרמב"ם סבור שאת ברכת "להכניסו" ניתן לברך לפני מעשה המצווה או אחריו, כי אין בברכה ביטוי למעשה שצריך לעשות.
- ג. הראב"ד סובר שיש לברך לאחר מעשה המצווה כי פעולת המצווה תלויה במישהו אחר.

לפי הרמב"ם והראב"ד ברכת "להכניסו" היא ברכת המצוות. אך מאחר שבדרך כלל רוב האבות אינם יודעים למול, תיקנו ברכה זו כדי לבטא את חובת האב למול את בנו יותר מכל אדם אחר. ייתכן שגם הרשב"א סבר שתיקנו ברכה זו מאותה הסיבה. ר"ת הוא שהעלה את האפשרות שברכת "להכניסו" היא ברכת השבת, אך ייתכן שאף הוא לא שלל לחלוטין את דברי הרשב"א / הרשב"ם שברכת "להכניסו" היא ברכת המצוות.

על פי כל השיטות, האב שלא מל את בנו ומינה מוהל במקומו, גם אם הוא יודע למול, הוא שותף עם המוהל במצווה. ברכת "להכניסו" היא ביטוי לאותה השותפות של אבי הבן עם המוהל, בין אם היא ברכת המצוות בין אם היא ברכת השבת.